

Perehdytysopas sovitteluun Poliisiammattikorkeakoulun työharjoittelijalle

Samuli Juujärvi

5/2019

Tiivistelmä

Tekijä Samuli Juujärvi		Tutkinto/kurssi ja opinnäytetyö/nimike Poliisi (AMK)
Julkaisun nimi Perehdytysopas sovitteluun Poliisiammattikorkeakoulun työharjoittelijalle		Julkisuusaste Julkinen
Ohjaajat ja opintoaine/opetustiimi Antti Jääskeläinen		Opinnäytetyön muoto Toiminnallinen opinnäytetyö
<p>Tiivistelmä</p> <p>Opinnäytetyöni aihe on perehdytysopas sovittelutoimintaan Polamk-työharjoittelijalle. Opinnäytetyöni tavoitteena on kartoittaa sovittelutoimintaan kuuluvaa lainsäädäntöä ja käytäntöjä, joita päivittäisrikostutkintaa tekevät poliisimiehet voisivat tarvita ja vielä erityisesti Poliisiammattikorkeakoulun työharjoittelijat.</p> <p>Sovittelutoimintaa järjestetään rikos- että riita-asioissa. Tämä opinnäytetyö keskittyy pitkälti vain rikosasioiden sovitteluun. Oman työharjoitteluni aikana kävi ilmi, että sovittelu on tärkeä osa päivittäistutkintaa ja voi säästää paljonkin poliisin resursseja. Kuitenkaan sovittelua aiheena ei kuitenkaan käsitelty Poliisiammattikorkeakoulun koulutusohjelmassa saati luennoilla. Mielestäni kaikkien työharjoitteluun lähtijöiden tulisi hyvä tietää sovittelutoiminnasta peruseriaatteita, jotta sovittelun merkitys ja mahdollisuudet ymmärretään heti ennen työharjoittelun tutkinnan jakson alkamista.</p> <p>Opinnäytetyön muoto on toiminnallinen opinnäytetyö, koska työn tavoitteena on tuottaa kompakti ja informatiivinen perehdytysopas työharjoittelijalle, joka sisältää sovittelun peruseriaatteita sekä käytännön asioita, joita poliisi joutuu tutkinnassa tekemään. Opas keskittyy nimenomaan poliisin näkökulmaan rikostutkijana.</p>		
Sivumäärä 31 + 9	Tarkastuskuukausi ja vuosi 5/2019	Opinnäytetyökoodi (OPS)
<p>Avainsanat</p> <p>Restoratiivinen oikeus, sovittelu, rikosprosessi, päivittäistutkinta, THL= Terveiden ja hyvinvoinnin laitos</p>		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	3
1.1	Aiheen valinta	3
1.2	Kehittämismenetelmä.....	4
1.3	Käsitteitä	8
2	SOVITTELUN LAINSÄÄDÄNTÖ	8
3	SOVITTELU JA SOVINTO	9
3.1	Sovittelemisen teoriassa.....	9
3.2	Historiaa	10
3.3	Sovittelu Suomessa	10
4	KORJAAVAN OIKEUDEN MERKITYS	12
5	SOVITTELU RIKOSPROSESSISSA	15
5.1	Yleistä	15
5.2	Edellytykset.....	17
5.3	Sovittelualoite	18
5.4	Soveltuvat rikokset.....	19
5.5	Sovitteluneuvottelu	21
5.6	Sovittelusopimus	22
5.7	Vaikutus esitutkintaan	23

5.8	Sovittelijan ominaisuudet sovittelussa	24
6	SOVITTELU POLIISIN NÄKÖKULMASTA.....	25
6.1	Hyvä tietää	25
6.2	Sovittelu asiakkaalle.....	26
6.3	Sovittelun hyöty päivittäistutkinnassa.....	27
7	YHTEENVETO.....	28
8	LÄHTEET.....	30

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen valinta

Idea perehdytysoppaan tekemiseen työharjoittelijalle lähti liikkeelle, kun olin itse Rovaniemen pääpoliisiasemalla työharjoittelussa lyhytkestoisen tutkinnan puolella. Eräs Rovaniemen rikoskonstaapeli sanoi minulle uuden jutun saadessani, että mahdollisimman moni rikosjuttu vain sovitteluun käsiteltäväksi. Silloin ymmärsin, että rikossovittelu taitaa olla aika kattava ja tärkeä asia varsinkin päivittäistutkinnan osalta.

Kuulusteluita tehdessäni huomasin, että kuulustelupöytäkirjan loppupäässä oli kohta ”suostun sovitteluun”. Nämä tilanteet olivat hieman haastavia, koska en oikein tiedä sovittelusta juuri mitään. Vain sen, että rikoksen tekijä ja asianomistaja voivat yrittää sopia rikoksen tuottamasta vaurioista sekä muista kuluista. Tuon kuulustelupöytäkirjan sovittelukohdan halusi suurin piirtein vain sivuttaa mahdollisimman nopeasti.

Aloin sitten itse miettiä, että jos sovittelu on niin tärkeä osa päivittäistutkintaa, miksei meille opeteta asiaa Poliisiammattikorkeakoulun opetussuunnitelman mukaan? Sovittelusta on ehkä rikosprosessioikeuden luennolla kuultu hieman sivulauseessa, muttei mitään opittavaa, saati muistettavaa. Tästä lähtikin itselläni ajatus, että olisi hyvä, jos työharjoittelija tietäisi sovittelusta enemmän tutkintaan mennessään. Silloin heti työuran alussa voisi hyödyntää sovittelua tehokkaammin. Rovaniemen poliisiasemalla aamupalaverin yhteydessä eräs ylikomisario totesi, että Rovaniemen sovittelutoimistosta on annettu terveisiä ja kehoitettu laittamaan enemmän juttuja sovittelussa käsiteltäväksi.

Päädyin tekemään opinnäytetyönäni perehdytysoppaan sovitteluun suunnattuna Poliisiammattikorkeakoulun työharjoittelijalle. Sovittelutoimintaa tapahtuu rikos- että riita-asioissa, mutta tämä opinnäytetyö keskittyy vain rikosasioihin. Sovittelutoiminnasta on paljon lainsäädäntöä ja muuta teoriaa, mutta tarkoitukseni on kartoittaa tässä opinnäytetyössä sellaisia asioita, joita poliisi voisi tarvita. Ajattelin vielä, että opasta voisi antaa jakoon Poliisiammattikorkeakoulun työharjoittelutiimin puolesta työharjoitteluun lähteville.

1.2 Kehittämismenetelmä

Opinnäytetyön tekeminen on kaikille ammattikorkeakouluopiskelijoille tuttu työnsarka ja monille se on voi olla ensimmäinen laajempi koulutyö, kuten esimerkiksi minulle. Voidaan kärjistetysti sanoa, että opinnäytetöitä on kahta toisistaan poikkeavaa tyyliä, tutkimuksellinen ja ”kehittämistyyppinen” opinnäytetyö (Hakala 2004, 21). Kehittämistyyppinen opinnäytetyö voidaan myös mieltää toiminnallisena opinnäytetyönä. Tutkimusmenetelmien valinta perustuu tutkimusongelmaan, toisin sanoen siihen, millaiseen kysymykseen etsitään ratkaisuja. Tutkimusmenetelmien luotettavuus arvioidaan tieteellisten periaatteiden mukaisesti. Kehittämistoiminnassa lähtökohta on usein tutkimusongelmien ratkaisun sijasta käytännöllisempi (Toikko & Rantanen 2009, 18.)

Tutkimustyyppisiä opinnäytetöitä ovat kaikki kysely- ja haastattelututkimukset. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa lukijoilleen jotain uutta informaatiota aiheesta, jota halutaan tutkia. Kehittämistyyppisiin eli toiminnallisiin opinnäytteisiin kuuluu kaikenlaiset työt, joiden tavoitteena on tuottaa jokin konkreettinen tuotos kuten tilaisuus, tapahtuma, näyttely, messut ja niiden suunnittelu sekä organisointi, video, sovellus tai kirjanen (Hakala 2004, 21-25.) Monesti toiminnalliset kehittämistyöt voivat olla toimeksiantotöitä. Esimerkkinä toimeksiantotyönä voi olla peruskoulun hätäuloskäyntien suunnittelu. Nimensä omaisesti kehittämistyössä halutaan kehittää jotain havaittua puutetta ja luoda jokin konkreettinen tuote tai menetelmä, joka voisi paikata tuon puutteen.

Minulla on tarkoitus tehdä opinnäytetyöni toiminnallisena opinnäytetyönä. Sain idean opinnäytteeseeni työharjoittelussani tutkinnan osiollani. Tutkinnassa ohjaajani totesi, että kannattaa yrittää ohjata mahdollisimman paljon rikosjuttuja sovitteluun. Ymmärsin kyllä heti mitä ohjaajani ajoi takaa, koska kaikki sovitteluun menevät rikosasiat keventävät puolestaan tutkinnan työtaakkaa. Omalla kohdallani ongelmaksi muodostui se, että en tiennyt juurikaan mitä sovittelu käytännössä on. Ihmettelin miksei asiaa ole koulussa opetettu oikeastaan yhtään, jos sovittelu ylipäänsä on niin tärkeä osa rikostutkintaa. Tästä sain idean tehdä jonkinlainen perehdytysopas sovittelun pääkohtiin. Ideani tarkentui sitten myöhemmin siihen, että haluan tehdä perehdytysoppaan sovitteluun Poliisiammattikorkeakoulun työharjoitteluun lähtijöille. Sovittelun peruseriaatteiden omaksumisesta on varmasti hyötyä työharjoittelijalle.

Toiminnallinen opinnäytetyöni on kehittämistyö. Kehittäminen mielletään usein konkreettisenä toimintana, jolla tähdätään jonkin selkeästi määritellyn tavoitteen saavuttamiseksi (Toikko & Rantanen 2009, 14). Tavoitteenani on parantaa Poliisiammattikorkeakoulun työharjoittelijoiden valmiuksia poliisin päivittäistutkintaan ennen työharjoittelun tutkinnan osion alkamista.

Kehittämisprosessista yleensä ottaen on paljon kirjallisuutta, joka avaa ja pilkkoo kehittämisprosessia teoreettiseen muotoon. Kirjallisuus myös antaa prosessin tekijälle erilaisia työkaluja.

Toikko & Rantanen kertovat, että kehittämisellä voidaan esimerkiksi työorganisaatiossa pyrkiä parantamaan toimintatapaa tai toimintarakennetta. Toimintavan kehittäminen voi suppeimmillaan koskea yhden työntekijän työskentelyä, mutta toisaalta laaja-alaista organisaation yhteisen toimintatavan selkeyttämistä. Kehittämisellä voidaan tarkoittaa myös rakenteellisia uudistuksia, jotka voivat perustua esimerkiksi Poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen yhteistoiminnan kehittämiseen (Toikko & Rantanen 2009, 14.) Oman opinnäytetyöni näkökulmasta pyrin kehittämään toimintatapaa ja kohdistuen juurikin Poliisiammattikorkeakoulun työharjoittelijoihin. Opinnäytetyötäni voisi ajatella jossain määrin hankeperustaiseksi kehittämistyöksi, koska työssäni on yksi päämäärä, jonka saavutettua hankkeeni voidaan sanoa oleva valmis. Tässä tapauksessa valmis perehdytysopas.

Kehittämistoiminnan voidaan sanoa koostuvan useasti eri vaiheista. 1. vaihe on nykykäytännön kehittämisen tunnistaminen (Salonen ym. 2017, 52). Kuten vaihe jo itsessään paljastaa, ensin huomataan jonkin nykyisen käytännön vaativan jossain määrin kehittämistä, koska sen todetaan olevan esimerkiksi tehoton tai epäkäytännöllinen. Kehittäminen tähtää muutokseen, sillä tavoitellaan jotakin parempaa tai tehokkaampaa kuin aikaisemmat toimintatavat tai -rakenteet (Toikko & Rantanen 2009, 16).

Oman opinnäytteeni näkökulmasta ensimmäinen vaihe oli huomata, ettei työharjoitteluun saapuessa opiskelija yksinkertaisesti tiedä sovittelutoiminnasta tarpeeksi ja asia vaatii jonkinlaista parannusta. Toista vaihetta voidaan kutsua ideointivaiheeksi (Salonen ym. 2017, 52). Ideointivaiheessa tarkastellaan yleisesti, miksi kehittämistyö on tarpeellinen ja minkälaisessa määrin sellainen voidaan toteuttaa. Kolmas vaihe on suunnitteluvaihe (Salonen ym. 2017, 52) jolloin nimensä mukaisesti suunnitellaan miten käytännössä työ voidaan toteuttaa,

jotta se palvelisi parhaiten tarkoitustaan ja päämääräänsä. Neljäs vaihe on suunnitelman jälkeinen käytännön toteutus. Viides vaihe on tulos ja tuotos, jolloin ensimmäinen ”prototyyppi” omasta näkemyksestä on valmis. Kuudes vaihe on arviointi ja seitsemäs on levittäminen.

Kehittämistoiminnan vaiheprosessi harvoin on tällainen rautalankamalli eikä vaiheet välttämättä etene lineaarisesti eteenpäin. Vaiheet yleisesti limittyvät toisiinsa (Salonen ym. 2017, 52). Oman opinnäytetyöni näkökulmasta vaiheet löytyvät pääsääntöisesti opinnäyteprosessistani. Toinen vaihe omassa opinnäytetyössäni eli ideointi ilmenee siten, että aloin miettiä minkälainen tuotos voisi auttaa huomaamassani ongelmassani ja näin päädyin perehdytysoppaan laatimiseen. Ideointivaiheessa on hyvä osallistaa mahdollisimman laajasti eri henkilöitä, jotta saataisiin riittävästi huomioitua eri näkökulmia (Salonen ym. 2017, 58). Oman idean hajauttaminen muidenkin kuultavaksi on tärkeää varsinkin silloin, jos itse ei ole asiassa vielä asiantuntija. Itselläni tavoitteeni konkretisoitui vielä tarkemmaksi, kun keskustelin opinnäyteaiheestani Poliisiammattikorkeakoulun opettajien kanssa.

Suunnitteluvaiheessa aloin miettiä millä metodilla pääsisin haluamaani lopputulokseen eli kompaktin, mutta informatiivisen perehdytysoppaan tuottamiseen. Suunnitteluvaiheen tehtävänä on täsmentää ideavaiheen ajatuksia siitä, mitä kehittämishankkeella on realistista tavoitella ja mitkä ovat sen toteuttamisedellytykset (Salonen ym. 2017, 60). Tässä vaiheessa päätin panostaa kirjallisuuteen ja poliisin näkökulmasta merkitykselliseen tietoon sovittelusta. Minulla on opinnäytetyöhön raporttiosaan ideana tehdä niin sanotusti kooste erilaisista kirjallisten lähteiden sisällöstä.

Käytännön toteutus on kehittämisprosessin työläin osa. Käytännön toteutuksessa realisoituvat kaikki kehittämishankkeen osatekijät. Osatekijöitä ovat esimerkiksi TKI-menetykset eli miten tehdään, materiaalit sekä aineistot ja dokumentointitavat (Salonen 2013, 18). Kun oma opinnäyteprosessini oli vielä pahasti kesken, huomasin työstövaiheen aikana kuinka paljon visioni opinnäytteen raporttiosasta ja itse produktista muuttuu. Usein hyvätkin suunnitelmat tarkentuvat suunnitelman edetessä. Se kuitenkin on osa kehittämisprosessia. Työstövaiheen lomassa voidaan ajatella olevan tarkistusvaiheenkin läsnä, koska jatkuvasti uutta materiaalia työstettäessä ja tuottaessa arvioidaan voidaanko materiaalia käyttää sellaisenaan, jotta se palvelee kehittämishankkeen tavoitetta (Salonen 2013, 18).

Seuraavassa vaiheessa on tuotoksen eli tässä tapauksessa produktin tekeminen ja valmiiksi saaminen. Kehittämishankkeen tuloksena syntyy yleensä jokin konkreettinen tuote. Omassa opinnäyteprosessissani tuotokseni on perehdytysopas. Yleisesti ottaen tuotos voi olla esimerkiksi malli, kuvaus, kirja, esite, toimintapäivä tai kansio. Tällä tavoin toiminnallinen opinnäytetyö eroaa tutkimuksellisesta opinnäytetyöstä, jonka tavoitteena on tuottaa tutkimuksen tekemisen säännöin uutta tietoa tilaajalle, työyhteisölle tai tekijälle itselleen (Salonen 2013, 19). Hieman riippuen produktin muodosta, on mietittävä ja hiottava tarkkaan minkälainen tuotos oikeasti palvelee omaa päämäärää. Jotta itse kehittämishanke tulee raportissa esille lukijaystävällisellä tavalla, on sen ulkoasuun, luettavuuteen ja konkreettisuuteen syytä panostaa (Salonen 2013, 25).

Omaa produktiani ajatellen perehdytysoppaani pitäisi olla kompakti, selkeä, informatiivinen ja visuaalisesti kiinnostava. Tarkoitukseni ei ole tehdä usean kymmenen sivun muistinivaskaa työharjoittelijalle, jota lukiessa pään saa enemmän sekaisin kuin ennen lukemista. Paras vaikutus nopeaan perehdyttämiseen on oppaan selkeys ja informatiivisuus. Yritän pyrkiä vastaamaan oppaassani niihin asioihin mitä työharjoittelijalla tulee ensimmäisenä mieleen sovittelusta ja miten sovittelua kannattaa markkinoida asiakkaalle esimerkiksi kuulustelun yhteydessä.

Seuraava vaihe kehittämistoiminnan lineaarisessa mallissa on arviointivaihe. Kuten sanoin aiemmin mainitsin, arviointivaihe on koko prosessin ajan läsnä, mutta itse näen arviointivaiheeksi omassa opinnäyteprosessissani sen ajaako perehdytysopas asiaansa. Tätä voidaan testata esimerkiksi sillä, että antaa oppaan jollekin muulle poliisille/työharjoittelijalle tarkasteltavaksi. Jos opas vastaa toisen poliisin herättämiin kysymyksiin sovittelusta rikosprosessissa, opas toimii.

Linearisessa mallissa viimeinen vaihe on levittäminen. Tämän vaiheen tarkoitus on varmistaa miten oma produkti voidaan jakaa sinne missä sillä on mahdollisuus vaikuttaa. Olen itse miettinyt miten saisin perehdytysoppaani jaettua sinne missä sen kuuluu olla eli Poliisiammattikorkeakoulun työharjoitteluun lähtijöillä. Poliisiammattikorkeakoulussa ennen työharjoitteluun lähtöä on iso rooli työharjoittelutiimillä. Tiimi on miltei viimeisimpiä tahoja, jotka ovat kontaktissa työharjoitteluun lähtevän kurssin kanssa. Olen ajatellut työharjoittelutiimin olevan hyvä sauma jakaa perehdytysopastani kurssin kesken, jotta he kerkeäisivät tutustua myös siihen ennen työharjoittelun alkua.

1.3 Käsitteitä

Rikos on lainvastainen teko, josta on säädetty rangaistus. Rikokset määritellään rikoslaissa. Suomessa kaikki rangaistavaksi säädetyt teot ja laiminlyönnit ovat rikoksia, joita koskevat yhteiset säännökset esimerkiksi rikoslain yleisessä osassa. Epäillystä rikoksesta voidaan nostaa syyte yleisessä tuomioistuimessa. Syyteen ajaminen on syyttäjän tehtävä (Flinck 2013, 20.)

Konfliktilla tarkoitetaan yleensä selkkausta, kiistaa tai ristiriitaa, joka syntyy kahden tai useamman osapuolen välillä esimerkiksi silloin, kun heidän etunsa, tavoitteensa tai arvonsa ovat vastakkaiset. Konfliktit voivat olla ihmisten, yhteisöjen, kansojen tai valtioiden välisiä tai maailmanlaajuisia. Erilaiset konfliktit voivat johtaa väkivaltaisiin ja rikollisiin tekoihin (Flinck 2013, 21.)

Virallisen syyteen alainen rikos on rikos, jossa syyttäjä omasta aloitteestaan saa nostaa syyteen. Rikos voi siis mennä syyteharkinnan kautta tuomioistuimeen, vaikka asianomistaja olisi perunut rangaistusvaatimuksensa. Virallisen syyteen alaisia rikoksia ovat esimerkiksi pahoinpitely, petos, kavallus, varkaus ja ryöstö. Niissä syyteharkintavalta on sovittelusta huolimatta syyttäjällä (Flinck 2013, 20.)

Asianomistajarikos on rikos, jossa esitutkinta toimitetaan vain, jos asianomistaja on ilmoittanut poliisille tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, tutkinta on lopetettava. Asianomistajarikoksissa syyttäjä saan nostaa asiasta vain syyteen, jos asianomistaja sitä pyytää. Asianomistajarikoksia ovat esimerkiksi henkilöön tai yksityisomaisuuteen kohdistuva vahingonteko, lievä vahingonteko, lievä pahoinpitely kunnianloukkaus ja näpistys. Julkiseen omaisuuteen kohdistuneena vahingonteko on virallisen syyteen alainen rikos. Rikoksen tutkinta, rikosten määrittely ja tuomitseminen eivät kuulu sovitteluun (Flinck 2013, 20.)

2 SOVITTELUN LAINSÄÄDÄNTÖ

Vuonna 2006 tuli voimaan laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005), jolla järjestelmä vakinaistettiin ja valtakunnallistettiin (Ervasti & Nylund,

503). Sovittelun lainsäädäntöä täydentää vielä 12.4.2006 annettu valtioneuvoston asetus rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (VNA 267/2006). Poliisihallituksella on myös ohjeita rikosasioiden sovittelusta.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelulla tarkoitetaan maksutonta palvelua, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille tai riita-asian osapuolille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi. Sovittelu on puolueeton, vapaaehtoisuuteen ja vaitiolovelvollisuuteen perustuva palvelu, jota on saatavilla sovittelutoimistoista kaikkialla Suomessa. Sovittelu voi olla joko rikosprosessille rinnakkainen tai sitä täydentävä menettely (Flinck 2013, 12.) Rikos- ja riita-asioiden sovittelu perustuu lakiin rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005).

Sovittelulain (1015/2005) keskeisinä periaatteina ovat vapaaehtoisuus, luottamuksellisuus, osallisuus, turvallisuus, puolueettomuus ja oikeudenmukaisuus (Flinck 2013, 18).

3 SOVITTELU JA SOVINTO

3.1 Sovitteleminen teoriassa

Sotiin ja konflikteihin suhtaudutaan periaatteessa kahdella tavalla. Toiset ovat pessimistejä, jotka ajattelevat ihmisten sotineen ja riidelleen aina, ja niin tulee aina kaikesta huolimatta olemaan. Toisaalta on olemassa myös optimisteja, jotka ajattelevat, että ihmisten hyvyys tulee aina voittamaan. Optimistin näkökulmasta sotien mielettömyys ajaa ihmiset ratkaisemaan konfliktit rauhanomaisin keinoin. Pessimistit eivät usko ihmisten oppivat virheistään toisinkuin optimistit. (Poikela 2010, 11.)

Sovittelu on yksi konfliktinratkaisun perusmuodoista. Monelta osin keskusteltaessa tuomioistuimenmenettelyn vaihtoehtoista tai vaihtoehtoisista konfliktinratkaisumenetelmistä keskustelu koskee nimenomaan sovittelua (Ervasti & Nylund 2014, 133). Onnistunut sovinto tuo kaikille osapuolille parhaassa tapauksessa turvallisuudentunnetta, joka pysyy. Ennen kaikkea sovintojen tekeminen antaa luottamusta muihin ihmisiin sekä uskoa siihen, että asioita voidaan sopia.

Toinen keskeinen sovitteluun liitetty elementti on vapaaehtoisuus tai hyväksyttävyyys, millä on viitattu osapuolten haluun päästää kolmas osapuoli konfliktiin auttamaan heitä löytämään ratkaisu. Osapuolet hyväksyvät sovittelijan mukanaolon ja ovat halukkaita kuuntelemaan ja harkitsemaan hänen ehdotuksiaan (Ervasti & Nylund 2014, 134).

3.2 Historiaa

Sovittelutoiminnan periaatteet ovatkin ikivanhoja: heimoyhteisöissä, kuten esimerkiksi maorien, inuiittien ja Amerikan intiaanien keskuudessa on ollut tapana ratkoa ihmisten välisiä riitoja sovittelemalla. Samaa menetelmää ja sovinnon teon merkitystä korostetaan myös kristillisessä etiikassa, jonka mukaan käsitys oikeudenmukaisuudesta perustuu sovinnossa elämistä lähimmäisten kanssa ja konfliktin sattuessa luotetaan anteeksiantoon (Flinck 2013, 15.)

Sovinnon teema on myös elänyt kauan myös kristillisessä etiikassa, jonka mukaan lähimmäisten ihmisten kanssa on eletävä sovinnossa ja konfliktitilanteissa on etsittävä ja annettava tilaa anteeksiannolle (Flinck 2013, 15.)

Sovittelutoiminta on kehittynyt moninaisten eri vaiheiden kautta, joissa esiintyy vahvasti etnisten ja uskonnollisten ryhmien väliset konfliktit. Sovittelun kehittämistä on vauhdittanut ihmisten tyytymättömyys oikeusjärjestelmään. Oli olemassa tarve tehdä oikeudenkäytöstä inhimillisempää. Tavoitteena oli päästä tilanteeseen, jossa haetaan ongelmanratkaisuun vaihtoehtoja rikoksen tai riidan ratkaisemiseksi, että vahingot voidaan korvata tai hyvittää (Flinck 2013, 15.)

3.3 Sovittelu Suomessa

Suomeen sovittelun idea rantautui kirkon kriminaalityön kautta (Flinck 2013, 15). Suomessa rikossovittelu on saanut hyvin suuren merkityksen. Järjestelmä rantautui Suomeen 1980-luvun alkupuolella norjalaisten ja uusiseelantilaisten mallien innoittamana. 1990-luvun alussa sovittelua tarjottiin jo yli sadassa kunnassa Suomessa (Ervasti & Nylund, 503.)

Jaakko Ojanne on kirjoittanut katsauksen sovittelun historiasta ja sen kehittymisestä Suomessa. Katsauksessa on käytetty hyödyksi suomalaisten sovittelijoiden haastatteluja sekä sovittelussa muuten mukana olleita.

Suomen Akatemian ”Sovitaan -projektin” kokeilu alkoi 1983 Länsi-Vantaalla Myyrmäen-Martinlaakson alueella. Ensimmäiset sovittelut tapahtuivat tammikuussa 1984 (Ojanne 2017, 6).

Projektissa saadut kokemukset olivat rohkaisevia. Vantaan kaupunginvaltuusto hyväksyi projektin 1985 osaksi kaupungin sosiaalilautakunnan tehtävää. Tämän jälkeen Suomen suurimmissa kaupungeissa alkoi Vantaan mallin mukaiset kokeilut ja vähitellen sovittelusta tuli muuallakin yleisiä työmuotoja. Suomessa sovittelua on alettu myöhemmin soveltaa työyhteisö- ja rakennusriitoihin, koululaisten ja naapurien riitoihin ja perheasioiden ratkaisuun (Flinck 2013, 15).

Tämä vaihe jatkui aina vuoteen 2006. Nykyään rikosten ja riita-asioiden sovittelu on lailla säädettyä, valvottua, vapaaehtoisuuteen perustuvaa ja jäsenneltyä, jonka perusteena on ihmis- ja perusoikeudet sekä korjaavan oikeuden eli restoratiivisen oikeuden idea. Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta astui voimaan 2006 (Flinck 2013, 15.) Sovittelutoiminnan valtakunnallinen järjestämisvastuu säädettiin lääninhallituksille, jotka myöhemmin muuttuivat aluehallintovirastoiksi (Ojanne 2017, 6).

Suomeen perustettiin vuonna 1990 yhdistys nimeltään Suomen Sovittelun tuki ry. Sen perustivat sovittelutoiminnassa mukana olevat tahot. Yhdistyksen tarkoitus on edistää ja tukea sovittelutoimintaa samalla kun se toimii jäseniensä yhdyselimenä. Yhdistys on myös mukana alan järjestöjen valtakunnallisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä (Flinck 2007, 12.)

Vuoteen 2006 asti sovittelutoiminta on ollut lailla säätelemätöntä, mikä on johtanut joihinkin ongelmakohtiin. Väestö ei ollut sovittelun saatavuuden suhteen rikosasioissa yhdenvertaisessa asemassa, koska lähellekään kaikissa kunnissa ei pystytty sovittelutoimintaa järjestämään. Sovittelun lopputulos kuitenkin saattoi oleellisesti vaikuttaa asianosaisen oikeusasemaan, koska vuonna 1991 tuli ensimmäisen kerran voimaan säädöksiä, joiden perusteella toimenpiteestä voidaan luopua. Vuonna 1997 sovinto tuli rikoslainsäädännössä yhdeksi syyttämättä ja tuomitsematta jättämisen perusteeksi (Iivari 2007, 9.)

Valtakunnallinen rikos- ja riita-asioiden sovittelun kehittämistyö tuli Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskukselle (STAKES), joka vuonna 2010 yhdistyi Kansainterveyslaitokseen. Kahden laitoksen yhdistyessä syntyi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL.

THL:ssa sovittelutoiminnan valtakunnallisen kehittämistyön koordinaatiosta vastasi vuonna 2008-2010 tutkimuspäällikkö Juhani Iivari (Ojanne 2017, 6.)

Vuonna 2015 rikosten ja eräiden riita-asioiden sovittelua muutettiin niin, että aluehallintovirastojen sijaan sovittelutoiminnan valtakunnallinen järjestämisvastuu siirtyi THL:lle vuoden 2016 alussa. Vuoden 2017 alussa rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelua tarjoaa 18 palveluntuottajaa (Ojanne 2017, 6.)

4 KORJAAVAN OIKEUDEN MERKITYS

Nykyisin rikosasioiden sovittelu pohjautuu paljolti restoratiivisen oikeuden idealle. Perinteinen rikosoikeus perustuu ajatukselle rankaisemisesta (retribuutiosta) ja osittain myös terapialle ja koston. Lisäksi rikosprosessiin liittyy voimakkaasti häpeän langettaminen rikoksentekijälle, mikä haittaa hänen sopeutumistaan yhteiskuntaan (Ervasti & Nylund 2014, 486).

Restoratiivisen oikeuden ajatuksena on luoda järjestelmä, joka on vastakkainen perinteiselle rikosoikeudelle (Ervasti & Nylund 2014, 488). Restoratiivisen oikeuden mukaan osalliset nostetaan rikosasian tiimoilta jalustalle ja asiaan etsitään yhdessä ongelmanratkaisua. Ongelmanratkaisu perustuu rikoksen tekijän vastuun kantamiseen.

Perinteinen rikosoikeus	Restoratiivinen oikeus
Rikos loukkaa valtiota	Rikos loukkaa henkilöä
Syällisen löytäminen, menneisyyden selvittäminen tärkeitä (tekikö hän rikoksen?)	Ongelmanratkaisu, vastuu, velvollisuudet, tulevaisuus
Kärsimyksen tuottaminen tärkeää osana rangaistusta ja rikosten ennaltaehkäisyä	Tilanteen ennallistaminen sekä tekijän että uhrin näkökulmasta
Oikeudenmukaisuus on prosessi, oikeusnormit ovat tärkeitä	Oikeudenmukaisuus tarkoittaa suhteita ja prosessin tulosta
Uhri ja yhteisö työnnetään syrjään	Uhri (ja yhteisö) otetaan mukaan
Tekijä on passiivinen	Tekijä ottaa vastuun
Teko määritellään oikeudellisesti	Tekoa yritetään ymmärtää
Tekoon liittyvää häpeää ei voida poistaa	Tekoon liittyvä häpeä voidaan poistaa

(Taulukko perustuu Zehrin alun perin jo vuonna 1985 esittämään vertaukseen (Zehr 2013 s. 33-34).

Restoratiivisen eli korjaavan oikeuden käsitteen voi määritellä monin tavoin. Määrittelyn taustalla voi olla erilaisia ideologioita, juridisia, moraalisia, uskonnollisia, sosiologisia ja poliittisia näkökulmia. Restoratiivisen oikeuden näkökulmasta pyritään konfliktitilanteiden sattuessa asian osallisten kanssa luovaan ongelmanratkaisuun. Ongelmanratkaisun tulisi parhaassa tapauksessa olla rauhanomaista, humaania, keskustelevaa sekä yhteisöllistä, joka ottaa huomioon ihmissuhteet ja tunteet. (Flinck 2013, 16.)

Puhuttaessa korjaavasta oikeudesta, ongelmanratkaisun halutaan olevan tulevaisuuteen suunnattua. Lähtökohtaisesti tämä tarkoittaa sitä, että ihmiset oppisivat virheistään. Sen takia rikossovittelussa voi mahdollisesti parhaiten menestyä niin sanotusti uudet rikoksen tekijät, koska ihmisille sattuu virheitä ja sovittelumenettely tarjoaa polun, jolla voi korjata tekemänsä virheen. Uusi rikoksen tekijä ei saa tuomioistuinmenettelyn tuomaa rikollisen leimaa vaan rikoksen tekijälle annetaan mahdollisuus kantaa tilanteessa vastuu ja kasvaa mahdollisesti itse ihmisenä.

Restoratiivinen oikeus on parhaimmillaan rauhanomainen, humaani, keskusteleva ja yhteisöllinen oikeus, joka ottaa huomioon ihmissuhteet ja tunteet. Ensisijaista on uhrin hyvittäminen, rikosentekijän ja uhrin palauttaminen yhteiskunnan toimiviksi jäseniksi sekä yhteisöjen ja yhteiskunnan arvojen vahvistaminen. Laajasti ajatellen korjaavaksi oikeudeksi voidaan katsoa kaikki sellaiset menettelyt, joilla rikosvahinkoja voidaan korjata, ihmisten välisiä ristiriitoja lievittää, lisätä osapuolten tyytyväisyyttä tai parantaa heidän asemaansa. Restoratiivisen oikeuden perustavina arvoina ovat asianosaisten aktiivisuus, aineellisten ja henkisten vahinkojen korjaaminen, tekijän vastuunoton mahdollistaminen sekä luovien ongelmanratkaisukeinojen etsiminen (THL-diasarja.)

Korjaavan oikeuden arvoihin ja periaatteisiin kuuluu ihmisen huomioiminen kokonaisuutena, millä tarkoitetaan, että rikos, riita tai konflikti vaikuttaa niin fyysisesti, psyykkisesti kuin sosiaalisesti ihmisen elämään. Toinen iso periaate korjaavassa oikeudessa on, että asianosaiset tietävät itse parhaiten ongelman yksityiskohdat ja sen, miten se kannattaisi ratkaista. On myös korjaavan oikeuden periaatteiden mukaista keskittyä konfliktin taustalla oleviin perusongelmiin ja mahdollisesti sovittelusta ohjataan muun avun piiriin. Kuten aiemmin tullut ilmi, korjaavassa oikeudessa pyritään kaikenlaisten vahinkojen korjaamiseen, oli kyseessä sitten aineellinen, henkinen tai ihmissuhteisiin liittyvä vahinko. Tämän tavoitteena on, etteivät konfliktin osapuolet tuntisivat kaunaa, häpeää tai pelkoa toisensa kohdatessa tulevaisuudessa. Sovittelumenettelyssä on myös keskeistä vastuunotto, menettelyn ja ratkaisujen oikeudenmukaisuus, ja vapaa sekä avoin dialogi asianosaisten välillä (Flinck 2013, 17.) Turvallinen ilmapiiri on edellytys sovittelun toimiin luoviin ratkaisuihin, mikä edistää konfliktista toipumista ja oppimista. Sovittelija on tässä kaikessa avainasemassa.

5 SOVITTELU RIKOSPROSESSISSA

5.1 Yleistä

Rikosasioiden sovittelulla (sovittelu) tarkoitetaan tässä laissa maksutonta palvelua, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi (SovL 1:1§.)

Rikosasioiden sovittelu on oikeusjärjestelmälle rinnakkainen tai sitä täydentävä menettelytapa rikoksiin liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi. Sovittelu on rikoksen asianosaisille maksuton palvelu, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi (Poliisihallitus 2013.)

Sovittelun lähtökohtana ovat tapahtunut rikos tai riita sekä asianosaisten tarpeet ja toiveet asiassa (Flinck 2013, 12). Tähän pyritään avoimella keskustelulla, jossa asianosaiset kohtaavat henkilökohtaisesti toisensa turvallisessa ympäristössä. Sovittelussa ei ole tarkoitus selvittää syyllisyyskysymyksiä eikä rikosoikeudellisia seuraamuksia.

Rikossovittelun tavoitteena on enemmän tai vähemmän korjata ja täydentää rikosoikeusjärjestelmää. Sovittelussa korostuu rikosentekijän ja uhrin henkilökohtainen kohtaaminen. Tässä kaikessa korostuu rikoksen tekijän vastuunotto teoistaan. Sovittelun ajattelumallissa korostuu ennemminkin teon hyvittäminen kuin sen rankaiseminen. (Ervasti & Nylund 2014, 485). Sovittelu antaa mahdollisuuden keskustella tapahtuneesta, tulla kuulluksi, käsitellä tapahtumia sekä niihin liittyviä tunteita, ottaa vastuu aiheuttamastaan vahingosta, sopia vahinkojen korvaamisesta, lieventää rikoksen tai riidan aiheuttamia haittoja, toipua tapahtumista, nopeuttaa rikos- tai riita-asian käsittelyä ja vaikuttaa asian jatkokäsittelyyn. Ilman sovittelumahdollisuutta rikoksen uhri ei välttämättä saa ikinä tietää, saati ymmärtää rikoksen tekijän motiiveja. Ymmärrys on omiaan helpottamaan rikoksen uhrin henkistä palautumista rikoksen aiheuttamasta haitasta ja vauriosta.

Ensimmäinen vaihe rikosprosessissa on esitutkinta, jonka ensisijaisena tarkoituksena on riittävän selvityksen hankkiminen syyteharkintaa varten. Esitutkinnassa pyritään selvittämään rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset ja muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat (Jokela 2008, 147).

Rikostutkinnassa täytyy ilmetä tiettyjä edellytyksiä ennen kuin rikosasia voidaan viedä sovitteluun käsiteltäväksi. Sovittelua rikosasiassa voidaan hyödyntää vain silloin kun rikosasian osapuolet ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti antaneet suostumuksensa sovitteluun. Asianosaisille on kerrottava sovittelusta sellaisessa tarkkuudessa, että asianosainen ymmärtää sovittelun merkityksen ja voi antaa suostumuksensa sovitteluun. Suostumuksensa sovitteluun voi perua missä vaiheessa rikosprosessia tahansa.

Tuomistuinmenettelyssä riippumaton tuomari tulkitsee voimassa olevia oikeusnormeja riittävässä tuomioistuinprosessissa tarkoituksenaan tehdä dikotominen ratkaisu, jossa toisen osapuolen osoitetaan olevan oikeudellisesti oikeassa ja toisen väärässä. Tällöin konflikti ratkaistaan voimassaolevan oikeuden mukaan ja pyritään pääsemään oikeusjärjestyksen mukaiseen lopputulokseen (Ervasti & Nylund 2014, 134). Sovittelussa toisaalta pyritään siihen, että osapuolet pääsevät itseään, että toisiaan tyydyttävään lopputulokseen.

Varsinaisen rikossovittelun ajatuksena on tarjota uhrille mahdollisuus tavata tekijä ja keskustella hänen kanssaan turvallisessa ja strukturoidussa ympäristössä (Ervasti & Nylund 2014, 496). Sovittelun kautta on mahdollista saattaa asianosaiset myös sellaisen avun piiriin, mitä rikosprosessi ei pysty asianosaisille tarjoamaan. Erityisesti asianomistajalle voi olla tärkeää saada keskustella luottamuksellisesti epäillyn kanssa. Vaikka asianomistajalla on rikosprosessin kautta mahdollisuus saada vahingonkorvauksen muodossa hyvitys häntä koskevan loukkauksen osalta, sovittelun kautta saatetaan päästä tilanteeseen, että hyvitys toteutuu myös henkisellä tasolla. Rahallinen korvaus ei useinkaan pysty hyvittämään sitä loukkausta, minkä rikos asianomistajalle on aiheuttanut mielipahan ja muulla tavoin ilmenevässä muodossa. Asianosaisten kohtaaminen sovinnollisessa ja luottamuksellisessa ympäristössä saattaa olla lopputulokseltaan huomattavasti parempi kuin pelkän rikosprosessin lopputulos (Poliisihallitus 2018.)

Asianomistajarikoksissa, jotka on viety sovitteluun, asianomistaja voi peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, jolloin poliisi lopettaa asian esitutinnan. Tässä vaiheessa syyttäjällä ei ole

syyteoikeutta. Asianomistaja ei voi enää sen jälkeen esittää samasta rikosasiasta uutta syyttämispyyntöä. Jos rikosasiassa on useampi rikoksesta epäilty, asianomistaja voi sovittelun jälkeen peruuttaa asiassa rangaistuvaatimuksensa, mutta rangaistusvaatimus on peruutettava kaikkien epäiltyjen osalta. (Flinck 2013, 35.) Virallisen syytteen alaisissa rikosasioissa asianomistajan rangaistusvaatimuksen peruuttamisella ei ole syyttäjän syyteoikeuden kannalta merkitystä. Jos asianomistaja peruuttaa sovittelun jälkeen rangaistusvaatimuksensa, virallisen syytteen alaisen rikoksen tutkinta voidaan tutkinnanjohtajan päätöksellä lopettaa, jos rikos on vähäinen.

Aina sovittelussa saavutettu sovinto ja sopimus eivät johda esitutkinnan rajoittamiseen vaan viranomaiset, jotka asiaa käsittelevät, punnitsevat kokonaisuutta ajatellen voidaanko esitutkintaa rajoittaa. Sovinnolla ei siis ole vakituista painoarvoa rikosprosessia ajatellen vaan se määritellään aina tapauskohtaisesti.

Jos sovittelussa ei päästä sovintoon, rikosprosessin etenemisen kannalta ei ole merkitystä onko kyseessä virallisen syytteen alainen rikos vai asianomistajarikos. Näissä tapauksissa asia siirtyy takaisin poliisiin ja syyttäjän harkittaviksi (Flinck 2013, 35.)

Sovittelulla voidaan sanoa olevan myös ennalta estävä vaikutus. Poliisihallitus kannustaa kehittämään niin sanottua ”ennalta estävää sovittelua”. Tällä tarkoitetaan tapauksia, joissa esimerkiksi nuoret oireilevat häiriökäyttäytymisellä tai kyse on koulukiusaamiseen liittyvistä asioista. Oheisiin asioihin puuttuminen moniviranomaisyhteistyössä ennalta estävin toimin voi sisältää myös sovittelutoimenpiteitä. Näin voidaan konkreettisesti ennalta estää rikoksia ja edistää yhteisöjen ja yksilöiden välistä sovinnollisuutta sovittelun keinoin (Poliisihallitus 2018.)

5.2 Edellytykset

Sovittelun yleisistä edellytyksistä säädetään laissa (1015/2005, 2§). Lähtökohtaisesti sovitteluun lähettävä viranomainen arvioi onko rikos- tai riita-asia soveltuva soviteltavaksi. Rikossovittelu perustuu tekijän ja uhrin väliseen keskusteluun. Näin ollen rikossovittelua voidaan käyttää vain rikoksissa, joissa on yksi tai useampi selkeä uhri. Rikossovitteluun ei siis lukeudu esimerkiksi liikennesuoritusrikokset, huumausainerikokset ja yleisen rauhan ja järjestyksen rikkomista koskevat rikokset (Ervasti & Nylund 2014, 497.) Lähtökohtaisesti poliisi voi markkinoida sovittelumahdollisuutta minkälaisessa rikosasiassa tahansa. Tavanomaisimpia

rikosasioita sovittelussa ovat omaisuus-, vahingonteko-, pahoinpitely- ja kotirauhaan liittyvät rikokset.

Sovittelun edellytysten perusteellisen arvioinnin tekee esitutkimateriaalin perusteella sovittelutoimiston ammattihenkilöstö. Rikosasiassa sovittelutoimisto hankkii osapuolten suostumuksella asiaan liittyvät asiakirjat poliisi- tai syyttäväviranomaiselta, tuomioistuimelta tai muulta taholta (Flinck 2013, 90). Jos rikosasian osapuolet antavat suostumuksensa sovitteluun jo esitutkiminnan aikana, voi poliisi lähettää sen hetkisen esitutkimateriaalin sovittelutoimistoon jo sovittelualoitetta lähetettäessä, jos asianosaiset ovat antaneet suostumuksensa materiaalin lähettämiseksi.

Sovittelu toimitetaan yleisön läsnä olematta ja osapuolten tulee osallistua siihen henkilökohtaisesti. Sovittelutoimiston on keskeytettävä sovittelu, jos osapuoli peruuttaa suostumuksensa tai jos sovittelulle ei muusta syystä ole enää edellytyksiä (Poliisihallitus 2018.)

5.3 Sovittelualoite

Sovittelu käynnistyy sovittelualoitteesta, jonka voivat tehdä rikoksen tai riita-asian osapuolet, huoltaja, alaikäisen tai vajaavaltaiseksi julistetun täysi-ikäisen päämiehen edunvalvoja, poliisi, syyttäjä tai muu viranomainen, esimerkiksi koulu- tai sosiaaliviranomainen. Aloite tehdään lähimpään sovittelutoimistoon, joka selvittää asian soveltuvuuden sovitteluun (Flinck 2013, 12.) Tässä opinnäytetyössä keskitytään poliisin näkökulmaan eli poliisin tekemiin sovittelualoitteisiin rikosasioissa.

Lähisuhdeväkivaltarikoksissa vain viranomaisilla on mahdollisuus tehdä sovittelualoite. Tähän perusteena on se, että asiaan voi liittyä kumppanin painostaminen sovittelusuostumuksen antamiseen (Poliisihallitus 2018.)

Sovittelua koskeva aloite tehdään siihen sovittelutoimistoon, jonka alueella joku tapahtuman osapuolista asuu, ja jossa sovittelu voidaan toteuttaa osapuolten olosuhteet huomioiden joustavasti. Aloite voidaan tehdä sovittelutoimistoon, jonka alueella rikos on tapahtunut. Asia voidaan ohjata sovitteluun heti esitutkiminnan alussa tai sen aikana. Tarkoituksenmukaisinta on ohjata asia sovitteluun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tutkinnanjohtajan tulee varmistaa, ettei sovittelusta aiheudu haittaa rikoksen selvittämiseksi (Poliisihallitus 2018.)

Poliisin tekemän sovittelualoitteen rikosasiassa tulee sisältää lähtökohtaisesti rikosilmoituksen numero, rikoksesta epäillyn sekä asianomistajan nimet ja yhteystiedot, lyhyt kuvaus rikoksesta tai rikosilmoituksen jäljennös, ja rikosasian tutkijan/lähtäjän yhteystiedot. Kuitenkin poliisin on kysyttävä rikoksen asianosaisilta lupa lähettää esitutkinta-aineisto sovittelutoimistolle etukäteen.

Poliisi voi tehdä sovittelualoitteen esimerkiksi käyttämällä Kameleon -asiakirjaa ”sovittelualoite”, josta yllämainitut kohdat löytyvät, jolloin sovittelualoite on helpompi sovittelualoitetta tekevän käyttää. Kun kyseessä on alaikäisen sovittelava asia, kannattaa sovittelualoitteeseen laittaa alaikäisen molemmat vanhemmat yhteystietoineen. Kun kyseessä on alaikäisen sovittelava asia, on molempien vanhempien annettava suostumuksensa sovittelun suorittamiseen. Sovittelutoimiston henkilökunta ottaa aina yhteyttä vielä sovittelun asianomaisiin ja kertoo tarkemmin vielä sovittelusta ja sen yksityiskohdista.

Poliisin esitutkimamateriaali voidaan toimittaa sovittelutoimistoon vain osapuolten suostumuksella (Poliisihallitus 2018). Asianomistajan ja rikoksesta epäillyn Kameleon -kuulustelupöytäkirjojen lopussa on sovittelun kohdalla paikka rastille, jossa asianomistajan suostumus esitutkinta-aineiston lähettämiseen todetaan. Sovittelualoitteen tekevän viranomaisen on myös huolehdittava salassapitoon liittyvistä asioista ja leimauksista, kun asiakirjat annetaan asianosaisille tai toimitetaan sovittelutoimistoon (Poliisihallitus 2018).

Kun sovittelutoimisto on tehnyt arvioinnin sovittelun myöntämisestä, sovittelutoimisto nimittää asiaa hoitavat sovittelijat, hankkii osapuolten suostumuksella sovittelua varten tarvittavat asiakirjat (ellei viranomainen ole niitä sovittelutoimistoon jo toimittanut), huolehtii mahdollisen tulkin hankkimisesta ja toimittaa poliisille tai syyttäjälle tiedon sovittelun kuluista ja lopputuloksesta (Poliisihallitus 2018.)

5.4 Soveltuvat rikokset

Pääsääntöisesti sovitteluun voidaan ohjata rikokset, joissa on ainakin kaksi osapuolta. Kuitenkaan mitään rikostyyppiä ei ole laissa rajattu sovittelun ulkopuolelle, mutta rikosasian soveltuvuutta käsiteltäväksi sovitteluun arvioidaan huomioiden rikoksen laatu, teko-olosuhteet, tekotapa, rikoksen tekijän ja uhrin keskinäinen suhde sekä muita rikokseen liittyviä seikkoja. Soviteltavaksi ei saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi on erityinen suojelun tarve. Lain esitöissä on kuitenkin mainittu,

että lapsen kohdistuvia seksuaalirikoksia ei tulisi pääsääntöisesti olleenaan sovitteluun ja lähisuhdeväkivaltaa sisältävien rikosten sovitteluun tulisi suhtautua erityisellä varauksella (Poliisihallitus 2013).

Viranomaisten suhtautuminen sovitteluun on pääosin myönteistä, mutta kansalaisjärjestöt suhtautuvat lähisuhdeväkivallan sovitteluun kriittisesti. Näkemykset käyvät ilmi lausunnoista, joita on annettu lähisuhdeväkivallan sovittelua selvittäneen työryhmän esityksestä. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimivan rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan asettaman työryhmän raportti valmistui tammikuussa 2019. Työryhmässä käytiin läpi lähisuhdeväkivallan nykytilaa, prosessia sekä ongelmia. Sosiaali- ja terveysministeriö sai työryhmältä lausuntoja raportista yhteensä 48 kpl (Sosiaali- ja terveysministeriö: Lausuntoyhteenveto.)

Raportin yhteenvedossa ilmeni yhteensä kolme kehittämiskokonaisuutta. Ensimmäinen kehittämiskokonaisuus käsittää näkemyksen, jonka mukaan pitäisi sopia yhteiset valtakunnalliset kriteerit minkälaiset lähisuhdeväkivaltatapaukset voitaisiin ohjata sovitteluun. Toisen kehittämiskokonaisuuden ideana on, että luodaan yhtenäinen ohjeistus ja systemaattiset työvälineet lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun edellytysten arvioimisen, sovittelun ja sovittelun keskeyttämisen avuksi. Kolmannen kehittämiskokonaisuuden mukaan pitäisi uudistaa lähisuhdeväkivallan sovittelun koulutusta ja varmistaa koulutuksen saatavuus yhteisistä kriteereistä, ohjeistuksesta ja lähisuhdeväkivaltailmiöistä. Kaikki edellä mainitut kehittämiskokonaisuudet saivat pääosin positiivisen vastaanoton (Sosiaali- ja terveysministeriö: Lähisuhdeväkivallan sovittelu -raportista saatujen lausuntojen yhteenvedo.)

On olemassa kuitenkin tietynlaisia rikoksia, jotka soveltuvat erityisen hyvin sovitteluun. Näitä ovat esimerkiksi asianomistajarikokset, sellaiset virallisen syytteen alaiset rikokset, joista poliisi jättäisi esitutkinnan toimittamatta tai syyttäjä syytteen nostamatta vähäisyysperusteella sekä nuorten tekemät rikokset. Sovittelu on nähty hyvänä keinona puuttua erityisesti ensikertalaisten nuorten tekemiin rikoksiin ja sen on katsottu myös ehkäisevän uusintarikollisuutta (Poliisihallitus 2013).

Nuorten ja mahdollisesti ensikertalaisen tekemät rikokset ovat mainioita sovitteluun, koska nuorella on tilaisuus huomata, että omista teoistaan on otettava vastuu. Nuori huomaa varhaisessa elämänsä vaiheessa empatiakyvyn ollessa vielä kehittymätön, että tehdessään esimerkiksi omaisuusrikoksia, joku aina kärsii. On hyvä tavata ”rikoksen uhri” konkreettisesti

sovittelutapaamisessa turvallisissa olosuhteissa, jotta nuori ymmärtää tekojensa seuraukset. Esimerkkinä tapaus, minkälainen minulla oli työharjoittelussa tutkittavana, jossa kolme alakäistä nuorta olivat spraymaaleilla töhrineet useiden rakennusten ulkoseiniä. Kiinteistöjen edustajat saatiin selville ja heille tarjottiin mahdollisuutta sovittella asiaa. Kiinteistöjen edustajat että rikoksesta epäilty suostuivat sovitteluun ja asia saatiin asianosaisten suhteen hyvin päätökseen. Parhaassa tapauksessa nuoret oppivat jotain, mikä on hyvä asia rikosten ennalta estävyyden kannalta.

5.5 Sovitteluneuvottelu

Sovitteluneuvottelu on rikosten asianosaisten välinen keskustelu, jossa pyritään korjaamaan rikoksen aiheuttamia vaurioita. Vauriot voivat olla esimerkiksi henkisiä tai taloudellisia. Osapuolten aktiivinen osallistuminen on avainasemassa sovittelun tehokkaaseen toimimiseen. Sovitteluneuvottelun järjestävät kaksi puolueetonta, tehtävään koulutettua sovittelijaa, joita sitoo vaitiolovelvollisuus. Sovittelijat ovat vapaaehtoisia ja sovittelijoiden yksi tärkeimpiä tehtäviä on sovitteluneuvottelun turvallisen ja avoimen ilmapiirin luominen. Sovittelijat voivat tarvittaessa tavata osapuolia erikseen ennen yhteistä sovitteluneuvottelua. Lähisuhdeväkivaltarikoksissa osapuolet tavataan lähtökohtaisesti aina erikseen (Rovalan Settlementti.)

Sovitteluneuvottelut pyritään aina toteuttamaan mahdollisimman ystävällisellä tavalla asianosaisten näkökulmasta kuten asianosaisten asuessa eri puolella Suomea, voidaan sovitteluneuvottelu toteuttaa sovittelutoimistojen välillä esimerkiksi videoneuvotteluna. Sovittelu-toimisto ei kustanna osaisilla koituvia matkakuluja sovitteluneuvottelun järjestämiseksi.

Sovitteluneuvottelussa osapuolet itse neuvottelevat taloudellisissa asioissa vahingonkorvauksista, korvaamistavasta ja maksuaikataulusta. Sovitteluneuvotteluja voidaan järjestää tarpeen mukaan useampia, jos asiaa ei saada päätökseen yhdellä kerralla tai sovitteluun tarvitaan lisätietoja esimerkiksi korvausasioihin. Sovitteluneuvotteluissa osapuolet saavat käyttää tukena avustajaa tai tukihenkilöä, jos toinen osapuoli tähän suostuu eikä se vaaranna sovittelun häiriötöntä kulkua (Rovalan Settlementti.)

Suostumuksen sovitteluun voi perua milloin tahansa sovitteluprosessin aikana ja sovitteluneuvottelussa sopimuksen tekeminen on kaikille osapuolille täysin vapaaehtoista.

Sovittelija ei saa todistaa siitä, mitä hän on saanut tietää sovittelavasta asiasta, jollei erittäin tärkeät syyt vaadi sovittelijan kuulustelemista. Sovittelun osapuoli ei saa asian myöhemässä käsittelyssä ilman vastapuolen suostumusta vedota siihen mitä sovintoon pääsemiseksi ollaan sovittelussa esitetty.

5.6 Sovittelusopimus

Sovittelussa tehty sovinto ja sopimus voi johtaa virallisen syytteen alaisen rikoksen syyteharkinnassa syyttämättäjättämispäätökseen. Jos oikeudenkäyntiä ja rangaistusta kyseisessä rikosasiassa voidaan pitää kohtuuttomina tai tarkoituksettomina, voidaan ottaa huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan tekemä sovinto ja että on sovittu vahingon korvaamisesta.

Sovittelusopimuksessa asianosaiset voivat sopia mahdollisesta vahingonkorvauksesta. Korvausmuotona voi olla esimerkiksi rahakorvaus, työkorvaus tai omaisuuden palauttaminen. Sopimus on sitova, mutta ei täytäntöönpanokelpoinen ilman oikeuden vahvistusta (Poliisihallitus 2013.) Jos esimerkiksi sopimukseen liittyvä maksusuunnitelma ei toteudu, kirjallisesti sovitun korvauksen saa ulosottokelpoiseksi käräjäoikeuden haastehakemuksella.

Syyttäjän tehdessä syyttämättäjättämispäätöksen, syyttäjä lopettaa asian käsittelyn eikä juttu etene tuomioistuinkäsittelyyn. Tieto jaetaan asianosaisille. Sovittelutoimiston vastuulla on kuitenkin sovittelusopimuksen täyttymisen seuraaminen, vaikka asiasta on annetukin syyttämättäjättämispäätös. Saavutetulla sovinnolla voi olla merkitystä rangaistuksen mittaamisessa (Flinck 2013, 35).

Sopimus toimitetaan sovittelutoimiston kautta poliisille tai syyttäjälle. Osapuolten välinen sopimus ja muut sovittelua koskevat tiedot liitetään esitutkintamateriaaliin (Poliisihallitus 2018.)

Sopimus on sitova, mutta ei täytäntöönpanokelpoinen ilman oikeuden vahvistusta. Asianosainen voi pyytää sopimuksen vahvistamista täytäntöönpanokelpoiseksi ratkaisuksi joko rikosasian käsittelyn yhteydessä tai erillisillä hakemuksella käräjäoikeudelta (Poliisihallitus 2018.) Jos sovitteluasian osapuolena on alle 18-vuotias, ainakin toisen huoltajan tulee osallistua sovitteluun ja allekirjoittaa sovittelusopimus.

5.7 Vaikutus esitutkintaan

Rikosasiassa saavutettu sovinto tai sopimus voi olla perusteena esitutkinnan rajoittamiselle, syyttämättä jättämiselle, rangaistuksen tuomitsematta jättämiselle tai rangaistuksen lieventämiselle sekä rangaistusasteikon lieventämiselle tai rangaistuslajin vaihtamiselle (Flinck 2013, 35.)

Sovittelussa rikosprosessissa osapuolet voivat päätyä haluttuun lopputulokseen eli sovintoon ja sopimukseen, sovittelu voi keskeytyä tai sopimusta tai sovintoa ei synny (Flinck 2013, 34.) Sovittelun tarkoitus ei ole määrittää syyllistä rikosasiassa rikosoikeudellisesti eikä mahdollista rangaistusta. Sovittelutoimiston ammattihenkilöstö ilmoittaa rikosasian sovittelun lopputuloksen poliisille tai syyttäjälle. Osapuolillekin ilmoitetaan miten rikosprosessi voi edetä, kuten virallisen syytteen alainen rikos voi edetä tuomioistuimeen osallisten sovinnosta sekä sopimuksesta huolimatta.

Poliisin tehdessä sovittelualoitetta rikosasiassa sovittelutoimistoon, poliisin on selvitettävä, onko kyseessä virallisen syytteen alainen rikos vai asianomistajarikos. Silloin sovittelijan on informoitava asianosaisia vaikuttaako asianomistajan vaatimus asiassa rikosprosessiin. Toisin sanoen asianomistajarikoksissa vain asianomistajan vaatimus voi johdattaa rikosasian tuomioistuimeen ja sitä kautta oikeudenkäyntiin. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa syyttäjä voi ajaa rikosasiaa vaikkei asianomistaja sitä haluaisikaan. Virallisen syytteen alaisen rikoksen esitutkinta voidaan kuitenkin tutkinnanjohtajan päätöksellä jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä (ETL 3:9§).

Tutkinnanjohtaja voi sovintoon päättyneen sovittelun perusteella myös tehdä syyttäjälle esityksen esitutkinnan rajoittamisesta. Sovinto voi syyteharkinnassa tai tuomioistuimen ratkaisussa asiaa olla perusteena myös syyttämättä jättämiselle, rangaistuksen tuomitsematta jättämiselle, rangaistuksen lieventämiselle, rangaistusasteikon lieventämiselle tai rangaistuslajin vaihtamiselle (Poliisihallitus 2018.)

5.8 Sovittelijan ominaisuudet sovittelussa

Sovittelija on usein vapaaehtoinen, sovittelukoulutuksen saanut henkilö. Sovittelijan tehtävänä on ensisijaisesti edesauttaa osapuolten välistä keskustelua ja luoda uhrin näkökulmasta turvallinen tilanne. Toisin sanoen sovittelijan tulee suojata uhria tekijän solvauksilta ja mahdollisilta hyökkäyksiltä (Ervasti & Nylund 2014, 496.)

Poliisilain yleisten periaatteiden mukaan poliisi pyrkii toiminnassaan edistämään sovinnollisuutta asianosaisten kesken. Rikostutkinnan objektiivisuusperiaatteesta johtuen poliisi ei kuitenkaan voi virassaan toimia varsinaisena sovittelijana (Poliisihallitus 2018.)

Sovittelutoimistot vastaavat myös vapaaehtoissovittelijoiden rekrytoinnista ja kouluttamisesta tehtäväänsä. Vapaaehtoiset, tehtävään koulutetut ja vaitiolovelvolliset sovittelijat hoitavat sovittelut sovittelutoimiston ammattihenkilöstön tuella, ohjauksessa ja valvonnassa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos - sovittelupalvelut).

Sovittelijan tehtävä on varmistaa koko sovitteluprosessin ajan, että toiminta täyttää sille laissa säädetty edellytykset sekä varmistaa, että sovitteluympäristö ja -tilanne ovat turvallisia sovittelun kannalta (Flinck 2013, 57).

Sovittelulain (1015/2005) 10§:n mukaan sovittelijana voi toimia henkilö, joka on suorittanut sovittelutoimintaan perehdyttävän koulutusjakson sekä omaa muutoin sellaisen koulutuksen, taidon ja kokemuksen, jota tehtävän asianmukainen hoitaminen edellyttäisi. Taustakoulutusta ei ole rajattu mitenkään ammattikunnittain vaan tavoitteena on saada sovittelutoimintaan henkilöitä, joilla on erilaista taustaa ammateista sekä koulutuksesta (Flinck 2013, 53.)

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus, Recommendation n:o R (99) 19 nimeää joitain edellytyksiä sovittelijan valinnalle ja koulutukselle. Edellytyksiä ovat esimerkiksi se, että sovittelijoiden tulisi edustaa yhteiskunnan eri aloja sekä olla perillä paikallisista kulttuureista. Myös hyvät ihmissuhdetaidot sekä terve harkintakyky ovat hyviä ominaisuuksia sovittelijoissa ja sovittelijoiden tulisi saada perehdyttämiskoulutusta ennen toimimista sovittelijana. Sovittelijan koulutuksen tavoitteena tulisi olla korkean tason pätevyys, joka mittaa konfliktinratkaisutaitoa monipuolisesti (Flinck 2013, 52.)

Sovittelussa sovittelijan roolissa siis parhaiten menestyvät ihmiset, joilla on hyvät ihmissuhdetaidot. Arkimaailmassamme tämä voi tarkoittaa ihmisiä, jotka ovat riitatilanteissa niitä viilipytyjä, joilla on taito saada riita loppumaan ja ihmiset viilentymään.

Sovittelijan on oltava sellainen henkilö sovittelutilanteessa, joka osaa tarkastella konfliktia etäältä. Tällöin sovittelija pystyy näkemään eri vaihtoehtoja ja polkuja kuinka mahdolliseen sovintoon asianosaiset voisivat päästä. Ihmissuhdetaidot ovat tässäkin tilanteessa mainio apu ja välttämättömyys, koska kaikki sovitteluun tulevat asianosaiset eivät ole samanlaisia.

Sovittelijan omakin elämä ja itsetunto tulisivat olla kunnossa, koska sovittelijat voivat nähdä paljonkin asiakkaiden keskuudessa ikäviä asioita kuten epäoikeudenmukaisuutta, väkivaltaa, kärsimystä sekä muita sanallisia selkkauksia. Tästä huolimatta sovittelijan tehtävänä ei ole rangaista ja tuomiota. Tilanteen herrana pysyminen on avainasemassa sovittelijan näkökulmasta.

6 SOVITTELU POLIISIN NÄKÖKULMASTA

6.1 Hyvä tietää

Vaikka poliisi ohjaa rikoksen asianosaiset sovitteluun ja asianosaiset pääsevät sovittelijan kanssa sovintoon, rikosasia voi joka tapauksessa silti mennä syyteharkintaan ja sitä kautta tuomioistuimeen. Ei pidä ajatella, että sovittelu on keino painaa rikosasia ”villaisella” vaan rikoksesta epäilty voi silti saada asiasta tuomion, vaikka asianosaiset ovat päässeet sovintoon ja solmineet sovittelusopimuksen. Sovittelusopimus voi kuitenkin vaikuttaa lieventävästi rikoksesta epäillyn mahdolliseen tuomioon. Sovittelun perimmäinen tarkoitus on siis, että asianosaiset kohtaavat toisensa ja saavat sovinnon kautta itselleen mielenrauhan. Rikoksen tekijälle annetaan mahdollisuus katua ja yrittää korjata tekonsa, kun taas asianomistajalla on mahdollisuus kuulla rikoksesta epäillyn näkökulma ja yrittää jopa ymmärtää tätä. Tämän takia ensi kertaa rikosasiassa mukana olevat asianosaiset olisi hyvä ohjata sovitteluun, jotta teosta kannettaisiin vastuu ja huonoa omaatuntoa voi lievittää.

Poliisin ja miksei muidenkin viranomaisten kannattaa huolehtia siis siitä, ettei sovittelumahdollisuudesta opastettaessa ja sovitteluun ohjatessa synny asianosaisille virheellistä käsitystä sovittelun merkityksestä. On jokaisen poliisin oman harkinnan varassa, minkälaisen painoarvon haluaa antaa asiakkaalle sovittelusta.

Kun rikosasia on viety sovitteluun, pitävät sovittelutoimisto ja rikosasian tutkija yhteyttä prosessin etenemisestä. Sovittelutoimistosta voidaan olla yhteydessä esimerkiksi siitä, minkä asian suhteen on päästy sovintoon sekä solmittu sovittelusopimus. Sovittelutoimistosta voidaan myös kertoa, että joku asianosaisista ei ole noudattanut kutsua saapua sovittelutapaamiseen ja sovittelua ei toimiteta. Tällaisissa tapauksissa rikosasia palautuu takaisin poliisille esitutkintaan. Sovittelutoimisto ilmoittaa myös, jos rikosasian edellytyksen sovitteluun eivät toteudu ja sen takia kieltäytynyt ottamasta asiaa sovitteluun tai se on keskeyttänyt sovittelun.

Kielimuuri sovittelun toimittamiselle ei ole este vaan sovittelutoimisto huolehtii tulkin hankkimisesta sovittelutapaamiseen, jos sovittelutoimisto on päättänyt aloittaa asiassa sovittelun.

6.2 Sovittelu asiakkaalle

Poliisin kannattaa olla rohkea sovittelun tarjoamisessa asiakkaalle. Sovittelun edellytysten arviointi perusteellisesti kuuluu sovittelutoimiston ammattihenkilöstölle. Arviointi tapahtuu esitutkimateriaalin perusteella ja tarvittaessa osapuolten kanssa keskustellen täyttyvätkö sovittelulaissa säädetyt edellytykset sovittelulle ja soveltuuko itse asia sovittelavaksi ja suostuvatko osapuolet sovitteluun (Flinck 2013, 91).

Poliisin on hyvä esimerkiksi kuulustelussa painottaa, että sovittelu perustuu täysin osapuolten vapaaehtoisuuteen. Sen takia poliisin on hyvä tietää sovittelusta ainakin perusasiat, jotta hän osaa kertoa niistä myös asiakkaalle. Asiakkaan on hyvä ymmärtää heti rikosprosessin alussa sovittelun merkitys itselleen ja toiselle osapuolelle. Esitutkimateriaalin kannattaa sovittelun kannalta olla tarpeeksi selkeä, jotta sovittelijan on helppo perehtyä rikosasiaan ja sen olosuhteisiin. Sovittelutoimiston päätös sovittelun toimittamisesta voi perustua pelkäämään esitutkimateriaaliin, joten kyseessä on myös asianosaisten oikeusturva. Kun kyseessä on alaikäisen rikosasia, on alaikäisen itse sekä hänen huoltajansa annettava suostumuksensa sovitteluun.

Ennen kuin osapuoli antaa suostumuksensa sovitteluun, hänelle tulee selvittää sovitteluun liittyvät oikeutensa sekä asemansa. Osapuolella on oikeus peruuttaa suostumuksensa, milloin tahansa sovittelun aikana (Poliisihallitus 2018.)

Sovittelua ei kannata kuitenkaan sokeasti mainostaa kaikille rikoksesta epäillyille. Jos esimerkiksi rikoksesta epäilty on jatkuvasti poliisin kanssa tekemisissä rikoksesta epäillyn asemassa, ei sovittelua kannata välttämättä edes tarjota, koska hänellä ei ole välttämättä rahaa korvata aiheuttamiaan vahinkoja tai hänen saapumistaan sovittelutapaamiseen voidaan pitää epätodennäköisenä. Ei ole kuitenkaan koskaan väärin tarjota sovittelua.

Jokainen virkamies on kuitenkin itse vastuussa, minkälaisen painoarvon haluaa sovittelusta asiakkaalle antaa. Olisi silti aina hyvä asia, ettei sovittelun ”vähättely” kuitenkaan johtuisi siitä, ettei poliisimiehellä ole tarpeeksi tietämystä sovittelusta ylipäänsä.

6.3 Sovittelun hyöty päivittäistutkinnassa

Rikosasioiden sovittelu voi olla todella hyödyllinen poliisin päivittäistutkinnassa, koska se voi keventää tutkijoiden juttupainetta ja työkuormaa huomattavasti. Jos sovittelutapaamisessa päästään sovintoon, voi asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa. Asianomistajarikosten kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että tutkinta lopetetaan. Virallisen syytteen alaisen rikoksen esitutkinta voidaan tutkinnanjohtajan päätöksellä jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä (Poliisihallitus 2013). Sovittelutapaamisen sovinnon perusteella tutkinnanjohtaja voi tehdä syyttäjälle esityksen esitutkinnan rajoittamisesta.

Yleisesti sovinto voi olla perusteena syyttämättä jättämiselle, rangaistuksen tuomitsematta jättämiselle, rangaistuksen lieventämiselle, rangaistusasteikon lieventämiselle tai rangaistuslajin vaihtamiselle. Sovinnon saavuttaminen on siis edullinen ratkaisu rikosasian kaikille osapuolille.

Rahallisten korvausten lisäksi sovittelun kautta lisätään yleensä molempien asianosaisten ymmärrystä toistensa tilanteesta. Näin sovittelu saattaa auttaa pääsemään tilanteeseen, että asianomistaja on saanut rahallisen hyvityksen lisäksi hyvitystä muulla tavoin. Tämä voi olla anteeksipyyntö tai ylipäänsä tapahtuneen rikoksen pahoittelu. Epäillyn näkökulmasta oman toiminnan aiheuttaman mielipahan ja seuraamusten konkreettinen käsittely saattaa jatkossa ehkäistä samankaltaista toimintaa, mikä tarkoittaa taas rikosasioiden vähenemistä poliisin tutkittavaksi. Parhaassa tapauksessa sovittelun asianosaiset ymmärtävät toistensa motiiveja.

7 YHTEENVETO

Poliisin tehtäviin kuuluu Poliisilain ensimmäisen pykälän mukaan rikosten selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Parhaassa tapauksessa poliisi pystyykin suoriutumaan edellä mainituista tehtävistä eli selvittämään rikokset sillä tarkkuudella, että syyttäjällä on tarpeeksi pelimerkkejä lähteä rikosasiassa syyttämään. Poliisilain ensimmäisessä pykälässä poliisin tehtäviin myös kuuluu rikosten ennalta estäminen. Voidaan spekuloida, onko syytteellä ja sitä myöden tuomiolla ennalta estävää merkitystä ja missä määrin. Rikosprosessin rinnakkaisena menettelynä sovittelua voidaan parhaassa tapauksessa pitää ennalta estävänä toimintana rikoksia kohtaan, koska silloin rikoksen tekijä näkee tuottamansa taloudellisen ja/tai henkisen vahingon. Ennalta estävyys voisi parhaiten sovittelun näkökulmasta tapahtua silloin, kun kyseessä on uusi rikoksen tekijä, koska silloin hänellä voi olla empatiakyky vielä tallella. Taparikollisten kohdalla sovittelu ei välttämättä toimi.

Sovittelua on rikosasioiden, että riita-asioiden sovittelu ja tässä opinnäytetyössäni käsittelin van rikosasioiden sovittelua, koska se kuuluu lähimpänä poliisin tehtäviin. Opinnäytetyöni tavoite oli kartoittaa kirjallisuutta ja lainsäädäntöä sovittelutoiminnasta, joka koskettaa poliisin suorittamaa esitutkintaa. Pääsääntöisesti poliisin ei tarvitse sovittelusta kaikkea tietää, koska sovittelutoimisto on yhteydessä asiakkaisiin rikosasioissa, jos asiakas on antanut esitutkinnassa suostumuksensa sovitteluun. Sovittelutoimiston työntekijät kertovat kyllä tarkemmin asiakkaille, miten sovittelu käytännössä etenee ja mahdollisesti rikkovat asiakkaille negatiivisia ennakkokäsityksiä sovittelusta ja sovitteluneuvottelusta. Kyse on ehkä enemmänkin tutkijoiden asennoitumisesta sovittelua kohtaan.

Poliisin olisi hyvä tietää kuitenkin perusasioita sovittelun periaatteista, jotta sovittelun tarjoaminen asiakkaalle esitutkinnassa olisi mahdollisimman helppoa. Mielestäni sain kartoitettua tähän opinnäytetyöni raporttiosaan hyviä käytännön asioita sovittelusta ymmärrettävään muotoon. Opin prosessin aikana myös itsekin paljon asioita sovittelusta ja sen merkityksestä. Kuitenkin sovitteluprosessista poliisin näkökulmasta on vaikeaa antaa mitään pesunkestävää rautalankamallia, koska Suomessa on useita eri sovittelutoimistoja ja toimistojen välillä varmasti useita erilaisia toimintamalleja. Kaikkia sovittelutoimistoja kuitenkin yhdistää laki rikos- ja riita-asioiden sovittelusta, josta olen yrittänyt kerättyä tietoa tämän opinnäytetyön raporttiosaan ymmärrettävään muotoon. Siinä olen mielestäni myös aika hyvin onnistunutkin.

Itse opinnäytteen produktin eli tässä tapauksessa perehdytysoppaan tekeminen oli ehkä prosessin vaikein vaihe. Oppaan tarkoitus on avata sovittelun peruseriaatteita ja yrittää vastata parhaan mukaan niihin kysymyksiin mitä työharjoittelijalle tulee ensimmäisenä mieleen, kun sovittelusta puhutaan. Kuten sanoinkin aiemmin, todellisuudessa poliisin ei tarvitse sovittelusta kovin paljoa tietää, koska sovittelutoimiston työntekijät kyllä selvittävät asianosaiselle sovittelun edellytykset, tavoitteet ja asianosaisten asemat. Iso haaste oli myös tehdä oppaasta mahdollisimman informatiivinen sekä visuaalisesti kiinnostavan näköinen.

Kyse on loppujen lopuksi aika lailla vain siitä, että poliisi rikosasian tutkijana osaa houkuttelevasti kertoa sovittelun hyödyistä asiakkaalle, jotta asiakas ei heti kättelyssä torppaisi sovittelua ylipäänsä. Olen yrittänyt lisätä myös oppaaseen osion, joka kertoo nimenomaan sovittelun hyödyistä, joista poliisinkin olisi hyvä kertoa asiakkaalle. Asiakasta kannattaa myös aina muistuttaa, että oman suostumuksensa sovitteluun voi peruuttaa milloin tahansa. Sovittelun potentiaali valuu hukkaan heti rikosprosessin alussa, jos tutkija ei avaa sovittelun mahdollisuuksia asiakkaalle lainkaan.

Omasta mielestäni sain kuitenkin kerättyä oppaaseeni aika hyviä pointteja, joita kannattaa tuoda esille vasta aloittelevalle rikostutkijalle eli pääsääntöisesti Poliisiammattikorkeakoulun työharjoittelijalle. Sovittelu kuitenkin voi olla rikostutkijalle tärkeä voimavara varsinkin, tutkijoiden juttupinot ovat isoja.

8 LÄHTEET

Ervasti, Kaijus & Nylund, Anna 2014: Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Porvoo, Edita Publishing Oy

Flinck, Aune 2013: Rakennamme sovintoa – Opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Tampere, Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy

Hakala, Juha T. 2004. Opinnäyteopas ammattikorkeakouluille. Gaudeamus Kirja. TammerPaino Oy, Tampere 2004.

Iivari, Juhani (toim.) 2007: Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Uudistettu painos. Vaajakoski, Gummerus Kirjapaino Oy.

Jokela, Antti 2008: Rikosprosessi, 4. uudistettu painos. Jyväskylä, Gummerus Kirjapaino Oy

Ojanne, Jaakko 2017: Katsaus suomalaisen rikos- ja riita-asioiden sovittelun historiaan, koetiluhankkeista lakisäätteiseksi toiminnaksi, Helsinki Luettavissa: https://thl.fi/documents/10531/2388936/Katsaus+suomalais+rikos+ja+riita-asioiden+sovittelun+historiaan_FINAL_2.5.2017.pdf/bdcde310-6e99-453f-ba47-08075df0786c

Poikela, Esa (toim.) 2010: Sovittelu – Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan. Jyväskylä, PS-kustannus

Poliisihallitus 2013: Rikosasioiden sovittelu. Ohje 2020/2013/4355

Poliisihallitus 2018: Rikoksen uhrin ohjaaminen ja rikosasioiden sovittelu. Ohje POL-2018-41886

Rovalan Setlementti Ry – Tietopaketti

Salonen, Kari 2013: Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Tampere 2013, Juvenes Print Oy, Suomen Yliopistopaino.

Salonen Kari, Eloranta Sini, Hautala Tiina & Kinos Sirppa 2017: Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulussa. Tampere 2017 Juvenes Print, Suomen yliopistopaino Oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö: Lausuntoyhteenvedo: Lähisuhdeväkivallan sovittelu jakaa näkemykset sovittelua puoltaviin ja kriittisiin. Luettavissa: https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lausuntoyhteenvedo-lahisuhdevakivallan-sovittelu-jakaa-nakemykset-sovittelua-puoltaviin-ja-kriittisiin Luettu 10.4.2019

Sosiaali- ja terveysministeriö: Lähisuhdeväkivallan sovittelu -raportista saatujen lausuntojen yhteenvedo 2.4.2019. Luettavissa: https://stm.fi/documents/1271139/1401663/Lahisuhdevakivallan+sovittelu+_raportista+saatujen+lausuntojen+yhteenvedo.pdf/d1709c33-d8f1-8f4c-e0f1-7dc435f6da37/Lahisuhdevakivallan+sovittelu+_raportista+saatujen+lausuntojen+yhteenvedo.pdf.pdf Luettu 10.4.2019

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos - diasarja

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos – Sovittelupalvelut. Luettavissa: <https://thl.fi/fi/palvelut-ja-asiointi/valtion-sosiaali-ja-terveydenhuollon-erityispalvelut/rikos-ja-riita-asioiden-sovitte/sovittelupalvelut> Luettu 10.4.2019

Toikko Timo & Rantanen Teemu 2009: Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere University Press ja tekijät. Tampere 2009, Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy. 3. korjattu painos.

VNA Rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 2006: 267/2006

Zehr, Howard: Retributive justice, restorative justice. Teoksessa Johnstone, Gerry (toim.): A Restorative Justice Reader. Second Edition. Routledge, New York 2013.

PEREHDYTY SOPAS SOVITTELUUN POLIISIAMMATTI- KORKEAKOULUN TYÖHARJOITTELIJALLE

Kuva: © LoloStock / Fotolia.com

SAMULI JUUJÄRVI POLAMK20171B

**HEI POLIISIAMMATTIKORKEAKOULUN
TYÖHARJOITTELIJA!**

**KÄDESSÄSI ON TYÖHARJOITTELIJOILLE
SUUNNATTU PEREHDYTY SOPAS
SOVITTELUUN JA SEN HYÖTYIHIN, ENNEN
TYÖHARJOITTELUN TUTKINNAN OSION
ALKAMISTA.**

**OPPAAN TARKOITUS ON AVATA SEKÄ
AVARTAA KÄSITYKSIÄSI
SOVITTELUTOIMINNASTA, JOTTA
YMMÄRTÄISIT SOVITTELUN MERKITYKSEN
POLIISIN PÄIVITTÄISTUTKINNASSA JA
PÄÄSISIT MYÖS HYÖDYNTÄMÄÄN
SOVITTELUA. PARHAASSA TAPAUKSESSA
SOVITTELU SÄÄSTÄÄ POLIISIN RESURSSIJA
JA TUOTTAA ASIAKKAILLE YSTÄVÄLLISEMPIÄ
JA NOPEAMPIA RATKAISUJA.**

ONNEA TYÖHARJOITTELUUN!

SOVITTELU RIKOSPROSESSISSA

- Sovittelu on kaikille asianosaisille maksuton
- Sovittelu on kaikille vapaaehtoista
- Kaikki rikosnimikkeet voidaan ohjata sovitteluun, jos yksi asianosainen on luonnollinen henkilö
- Sovittelu vaatii suostumuksen rikoksen kaikilta asianosaisilta (selvitä suostumus esim. kuulustelussa ja merkitse suostumus kuulustelupöytäkirjaan)
- Lapsiin kohdistuneiden rikosten sovitteluun suhtaudu varauksella
- Kun kyseessä rikoksen tekijänä nuori henkilö tai uusi rikoksentekijä, sovittelu voi toimia ennalta estävässä mielessä
- Sovittelun tarjoaminen ”taparikollisille” voi olla riski, koska sovitteluneuvottelun toteutuminen ei ole taattu, mutta ei ole väärin ikinä tarjota sovittelua kelle tahansa

SOVITTELUALOITE

1. Avaa Kameleon-lomake ”sovittelualoite”
2. Selvitä onko kyseessä **asianomistajarikos** vai **virallisen syytteen alainen rikos**
3. Täytä sovittelualoite-lomake mahdollisimman tarkasti (alaikäisen rikosjutussa selvitä molempien vanhempien yhteystiedot)
4. Tulosta täytetty lomake ja liitä mukaan rikosilmoituksen jäljennös, jos asianosaiset ovat antaneet sinulle luvan (merkitse luvan saaminen kuulustelupöytäkirjan sovittelu-kohtaan ”annan suostumukseni esitutkinta-aineiston lähettämiseen sovittelutoimistoon”).
5. Sovittelutoimisto päättää lähettämäsi aineiston perusteella ottaako sovittelutoimisto asian soviteltavaksi
6. Kun olet lähettänyt asian sovittelutoimistoon, mene rikosilmoituksen tutkintapäiväkirjaan, merkitse rasti kohtaan ”odottaa” ja kirjoita tutkintapäiväkirjaan mitä juttu odottaa eli sovittelua. (Tällä tavoin esimerkiksi tutkintaryhmän

ryhmänjohtaja tietää millainen tilanne tutkijoiden jutuissa on.)

SOVITTELU SOPIMUS

- Sovitteluneuvottelussa tehdystä sovinnosta tehdään sovittelusopimus, jonka täyttymisestä vastaa sovittelutoimisto
- Sovittelutoimisto tiedottaa jutun tutkijaa sovittelun etenemisestä sekä sopimuksen täyttymisestä
- Sovittelusopimuksen täytyessä asianomistaja voi perua rangaistusvaatimuksensa
- Sovittelusopimus laitetaan esitutkintapöytäkirjan oheismateriaaleihin

SOVITTELU NEUVOTTELU

- Rikosten asianosaisten välinen avoin keskustelu
- Läsnä kaksi puolueetonta sovittelijaa, joiden tehtävä on turvallisen ja avoimen ilmapiirin luominen

- Sovitteluneuvotteluja voi olla useampia
- Sovitteluneuvottelut pyritään järjestämään asianosaisille mahdollisimman ystävällisessä sekä helppossa paikassa
- Sovitteluneuvotteluun tulosta ei voi saada matkakorvauksia tai ansionmenetystä
- Asianosainen voi peruuttaa suostumuksensa sovitteluun milloin tahansa sovitteluprosessin tai esitutkinnan aikana → sovittelu keskeytetään

HUOMAA!

- Sovittelutoimisto on yhteydessä asianosaisiin sen jälkeen, kun sovittelutoimisto on saanut asianosaisten yhteystiedot. Sovittelutoimisto kertoo asianosaisille sovittelusta tarkemmin
- Asianomistajarikoksissa asianomistaja voi luopua rangaistusvaatimuksestaan sovittelusopimuksen täyttyessä → esitutkinta lopetetaan
- Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa asia voi mennä syyteharkintaan ja tuomioistuimessa voi

tulla tuomio, vaikka sovitteluneuvottelussa ollaan päästy sovittelusopimukseen

- Sovittelusopimus voi vaikuttaa syyttäjän syyteharkintaan → syyttämättäjäättämispäätös
- Jos sovittelusopimuksessa sovitaan vahinkojen korvaamisesta, korvausasiaa ei käsitellä enää oikeuden istunnossa
- Sovittelutoimisto pitää rikoksen tutkijaa ajan tasalla sovittelun kulusta

SOVITTELUN HYÖDYT

ASIAKKAALLE

- Maksuton, luottamuksellinen, nopea ja inhimillinen tapa käsitellä rikosprosessia asiakkaalle
- Rikoksesta epäillylle tarjotaan mahdollisuus ottaa vastuu teosta ja sen seurauksista
- Asianomistaja saa tilaisuuden kertoa rikoksen aiheuttamista vaikutuksista elämäänsä
- Asianosaisilla parempi mahdollisuus toipua rikoksesta myös henkisesti

- Voi korvata rikosprosessin kokonaan tai vaikuttaa siihen merkittävästi
- Voi luoda enemmän uskoa Suomen oikeusjärjestelmälle

POLIISILLE

- Voi säästää tutkinnan resursseja, jos rikosasia saadaan sovittelulla ratkaistua
- Voi olla ennalta estävä vaikutus rikoksen tekijälle

SOVITTELU

RIKOSPROSESSISSA

KAAVIONA

